

Jakob Barion: „Hegel und marxistische Staatslehre“

»Hegel i marksističko učenje o državi«
H. Bouvier u. Co. Verlag Bonn, 1963.

Ivan Prpić

»Hegelova filozofija i marksizam dali su snažan pečat društvenoj i političkoj zbilji XIX i XX st. Suvremenost je njima određena, a raspravljanje o problemima pojedinca, društva i države, koje su oni tako temeljito obrađivali zaokupljat će i našu budućnost.

Marksizam nije, međutim, imao samo političkog učinka (u užem smislu). Taj politički učinak bio je samo posljedica ekonomske i društvene emancipacije radničke klase, koju je marksizam teorijski i praktično započeo.

Marxom i marksizmom bave se danas osim filozofa i političkih ekonoma, političari, državnici, vlade i crkve. Vrijeme prisiljava na razračunavanje«.

Ovih nekoliko rečenica iz uvoda knjige »Hegel i marksističko učenje o državi« od Jakoba Bariona mogle bi stajati u uvodnoj riječi mnogih suvremenih zapadnoevropskih znanstvenih publikacija (kako knjiga tako i časopisa) ili biti izrečene na mnogim od znanstvenih skupova. One koncizno i jasno izriču, kako klimu koja tamo posljednjih nekoliko godina prevladava, tako i razloge koji su tu klimu stvorili. Gotovo je zaboravljeno vrijeme kada je marksizam bio shvaćen kao puka ideologija bez ikakva filozofskog temelja i značaja. Sve su češći naponi da se dopre do istinskog smisla i ishodišta Marxove humanističke filozofije.

Želi li se međutim dospjeti do svih dimenzija Marxova mišljenja i shvatiti prave razloge njegova povjesnotvornog djelovanja treba Marxovo učenje priznati istinskim nasljednikom i nastavljačem evropske kulture uopće, a filozofije napose. Suvremeni evropski Zapad shvatio je to i priznao. Otuda sve brojnija istraživanja unutarnje strukturalne veze između marksizma i evropske kulturne tradicije koja ovaj puta nisu traženje povijesno-filozofskih kurioziteta ili hobi nekog dokonog filozofa, nego napor da se uistinu shvate ne samo razlozi velikog povijesnog djelovanja marksizma nego i smisao suvremene epohe.

Jedan od takvih pokušaja je i ova Barionova knjiga. Vjerujući da će zadatak vremena, »razračunavanje s marksizmom«, najbolje izvršiti ako stavi u pitanje temeljni problem Marxove filozofije — problem čovjeka, Barion, shvaćajući odnos zajednice i pojedinca kao bitno politički odnos, uzima taj odnos za predmet svoga istraživanja. U želji da u svojoj studiji bude što temeljitiji i »objektivniji«, prihvatajući misao da se do Marxa može dospjeti, samo kroz Hegela, Barion najprije vrši detaljnu analizu Hegelove političke filozofije, da bi nakon analize Marxovih i marksističkih spisa mogao izvršiti komparaciju obiju filozofija, te pokazati njihovu vezu i određenost Marxova učenja Hegelovom filozofijom.

Iako je taj pristup logičan, naučno opravdan i korektan, treba reći da je već u njemu impliciran dogmatizam karakterističan za veliki broj građanskih mislilaca. Autor, naime, bez mnogo razmišljanja identificira Marxovo, marksističko i »marksističko« učenje, zaboravljajući da je još Marx za neke radove svojih suvremenika rekao: »Ako je to marksizam onda ja nisam marksist«. To je ujedno i jedan od razloga što autor već na početku gubi mogućnost da u svojoj raspravi doista razgovara i »obračuna« s Marxom.

Knjiga je formalno podijeljena na dva glavna dijela: Hegel i država i Marksizam i država.

U prvom dijelu knjige autor prilično uspješno pokazuje da je izlazišna tačka i najvažnija preokupacija cjelokupne Hegelove filozofije bio pojedinac, smisao i mogućnosti njegove povijesne egzistencije. Tako je odnos pojedinca i društvene zajednice kao politički odnos jedan od temeljnih problema Hegelove političke filozofije. Autor zato, u svojoj studiji, pokazuje kako je Hegel taj problem tretirao na različitim etapama svog filozofiranja.

U najranijim spisima Hegel, razmišljajući o odnosu pojedinca i društva svoga vremena, u kome je pojedinac već radikalno suprotstavljen zajednici, pokušava naći razloge toj suprotstavljenosti i emancipaciji pojedinca. To ga neminovno vodi u studij odnosa pojedinca i zajednice kroz povijest, te je gotovo isključivi predmet Hegelova istraživanja antički polis i kršćanstvo. U tom periodu Hegel, impresioniran harmonijom pojedinca i zajednice u polisu kao zajednici, koja utemeljuje pojedinca kao individuua i de facto ga tek omogućuje, vidi historijski ideal prave zajednice, pokazujući da ona nema karakter države u suvremenom smislu te riječi, nego predstavlja prirodnu mogućnost čovjeku da se ostvari kao pojedinac i u tom smislu predstavlja »dio sudbine«. Za raspad te harmonije Hegel »okrivljuje« kršćanstvo, pripisujući mu istovremeno zaslugu što je aktiviralo i individualiziralo pojedinca. Taj raspad završava se građanskim društvom koje za Hegela predstavlja »vezu ljudi čija je svrha interes pojedinca kao takvog«. Time je na društvenom planu princip poštivanja ličnosti pojedinca razvijen dokraja. Ali, Hegel misli da ta zajednica upravo zato što su njezini pripadnici u svom djelovanju motivirani egoističnim interesima nije ona u kojoj bi se mogla ponovno konstituirati iščezla harmonija. Realizaciju harmonije, u kojoj bi ostali poštovani interesi pojedinca, ali i zajednice, Hegel vidi u državi kao »ostvarenju čudoredne ideje« koju shvaća »ne samo po pravnim odnosima nego posredovano kao doista višu moralnu zajednicu, jedinstvo običaja i obrazovanja i općeg načina mišljenja jednog naroda.« Iako država kao opće u sebi uključuje i posebno ona ne predstavlja, kao što mnogi misle, ukidanje slobode pojedinca, nego realizaciju umske volje koja je više jedinstvo općeg i posebnog, pojedinca i zajednice.

Analizirajući Marxovu »teoriju države« Barion dokazuje da Marxa s Hegelom povezuje prije svega shvaćanje da je zbilja umna. Razlika je u tome što Hegel pravu zbilju vidi upravo u umnosti, u ideji, a Marx svakodnevnu zbilju uspoređuje s idejom, dokazujući da ona nije umna iako bi to trebalo da bude. Pokazujući proturječnosti postojeće zbilje i umskog određenja države, Marx se ne može zadovoljiti s Hegelovim i uopće kontemplativnim filozofskim rješenjima, nego traži revolucioniranje postojeće zbilje. Marx zato, po mišljenju Bariona, pokazuje da je umjesto kritike religije potrebna kritika svijeta koji treba religiju. Ta kritika vodi u kritiku kako Hegelove teorije države kao pukog kontemplativnog pomirenja individuuma i zajednice, tako i postojeće povijesne zbilje koja će pokazati da je suvremena država samo »odbor za obavljanje poslova vladajuće klase.« To određenje države kasnije će u marksizmu ostati dominantno iako će se mjestimično modificirati već prema tome gdje i kada socijalizam stupa na povijesnu pozornicu, čak i onda kad te modifikacije budu tako velike da će odstupiti, po Barionovu mišljenju, od naivne Marxove teze o odumiranju države.

Želi li se dati ocjena ovog pokušaja dovođenja u vezu Hegelova, Marxova i marksističkog učenja o državi, treba po našem mišljenju istaći nekoliko bitnih elemenata.

Barion, posebno u prvom dijelu svoje knjige uspješno ističe izlazišnu tačku i osnovne okupacije Hegelove filozofije. Slijedeći razvitak rješavanja temeljnog problema Hegelove političke filozofije, odnosa pojedinca i zajednice, od najranijih spisa do najvažnijeg Hegelova djela s tog područja, »Osnovne linije filozofije prava« Barion pokazuje sve modifikacije rješenja koje je Hegel na različitim stupnjevima svog filozofiranja zastupao. Međutim, on to nije dovoljno konsekventno proveo. On je, naime, kontinuirano pratio promjene smisla i funkcije koje Hegel i Marx na različitim etapama svoga mišljenja pripisuju zajednici, ali nije pratio, posebno kod Hegela, iste takve transformacije na planu individuuma. Zato i ne vidi da Hegel u ranijim svojim djelima shvaća pojedinca kao individualno, egoističko biće, a kasnije kao društveno biće (biće zajednice). Po Hegelu, naime, bitna značajka čovjeka koja ga pored mišljenja razlikuje od životinje, jest žudnja za priznanjem. Ona može biti zadovoljena samo priznanjem druge iste takve žudnje. Odnosno, čovjek može postati i biti čovjek samo posredstvom drugog čovjeka. Budući da po Hegelu žudnja nije i ne može biti zadovoljena ukoliko sukob završava smrću bilo koje od žudnji, neminovno je da obje moraju nastaviti egzistirati tako da jedna od njih priznaje superiornost druge. Tako se uspostavlja odnos gospodara i

sluge, koji je ključna kategorija Hegelova shvaćanja povijesti i čovjeka uopće. Sva ozbiljnost ograničenosti Barionova pristupa, koji to ne vidi, vidjet će se u potpunosti tek ako se zna da Hegel jasno vidi da je odnos gospodara i roba moguć samo ukoliko gospodar pobire plodove robovskog rada, odnosno da je gospodar posredovan i određen robovskim radom. Ima li se na umu da rad pored zadovoljavanja gospodara s jedne strane, dovodi roba do svijesti o vlastitom položaju i u tom smislu ga konstituira kao čovjeka u kome će se ponovno probuditi zamrla žudnja za priznanjem, dakle, kao povijesnotvornog subjekta s druge strane, vidjet će se da Hegel shvaća rad kao kategoriju kojom je posredovan, kako pojedinac, tako i cjelokupna društvena zajednica, a misli da je rad kategorija koja će, upravo zato što osvještava roba i budi u njemu ponovnu želju za priznanjem, u krajnjoj liniji omogućiti istinsko općedruštveno zadovoljenje žudnje za priznanjem. Rob je, naime, sada priznat od gospodara koji u društvenoj konstelaciji stoji više od njega. To pomirenje i zadovoljenje zbiva se po Hegelu u sferi države kao zajednici u kojoj su sada sve žudnje zadovoljene i u kojoj pojedinac nema razloga da djeluje motiviran svojim pojedinačnim interesima nego posredovan državom kao institucijom koja omogućava to pomirenje i zadovoljenje.

Posljedice tog Barionova previda provlače se kroz cijelu knjigu. Radi njega on poslije mora pristati na uobičajenu podjelu na »starog« i »mladog« Marxa, po kojoj se mladi Marx kao hegelijanac bavi problemima filozofije, a stari Marx političkom ekonomijom i samim tim ne može vidjeti da Marx upravo detaljnom analizom kategorije rada prije svega u »Kapitalu« dokazuje kako rad, onakav kako ga Hegel shvaća, ne može po svojoj unutarnjoj logici zadovoljiti žudnju za priznanjem i riješiti dijalektiku gospodara i roba, nego se mora, pođe li se s pozicije rada, pozvati u pomoć formalne i apstraktne konstrukcije kakva je Hegelova država, koja u svojoj biti predstavlja strukturu moderne države. Cjelokupnim svojim djelom Marx kritizira političko oslobođenje koje je institucionalni oblik rada kao otuđenog rada, kao ljudsko oslobođenje, pokušavajući da umjesto Hegelove kategorije rada postavi drugi medijator, praksu, kao istinski i neposredni ljudski odnos čovjeka u svijetu kome nije potrebna država kao posrednik i pomiratelj individualističkih i antagonističkih interesa. Zato Barion ne vidi i ne može vidjeti da ni jedan Marxov spis ne predstavlja teoriju države, nego uvijek kritiku države ili na teorijskom planu kritiku Hegelove teorije države, te da se o Marxovoj teoriji države uopće ne može govoriti. Zato mu se i može desiti da govori o teoriji općenarodne države kao modifikaciji Marxove teorije države, kao i da uopće ne respektira i ne spominje napore koji su kod nas učinjeni na planu odumiranja države.

Na kraju treba reći da i pored svih bitnih manjkavosti knjiga zaslužuje našu pažnju iako ne toliko po svojoj teorijskoj vrijednosti i novim rješenjima, kolikopo obilju prije svega bibliografskih podataka koji se u njoj mogu naći.